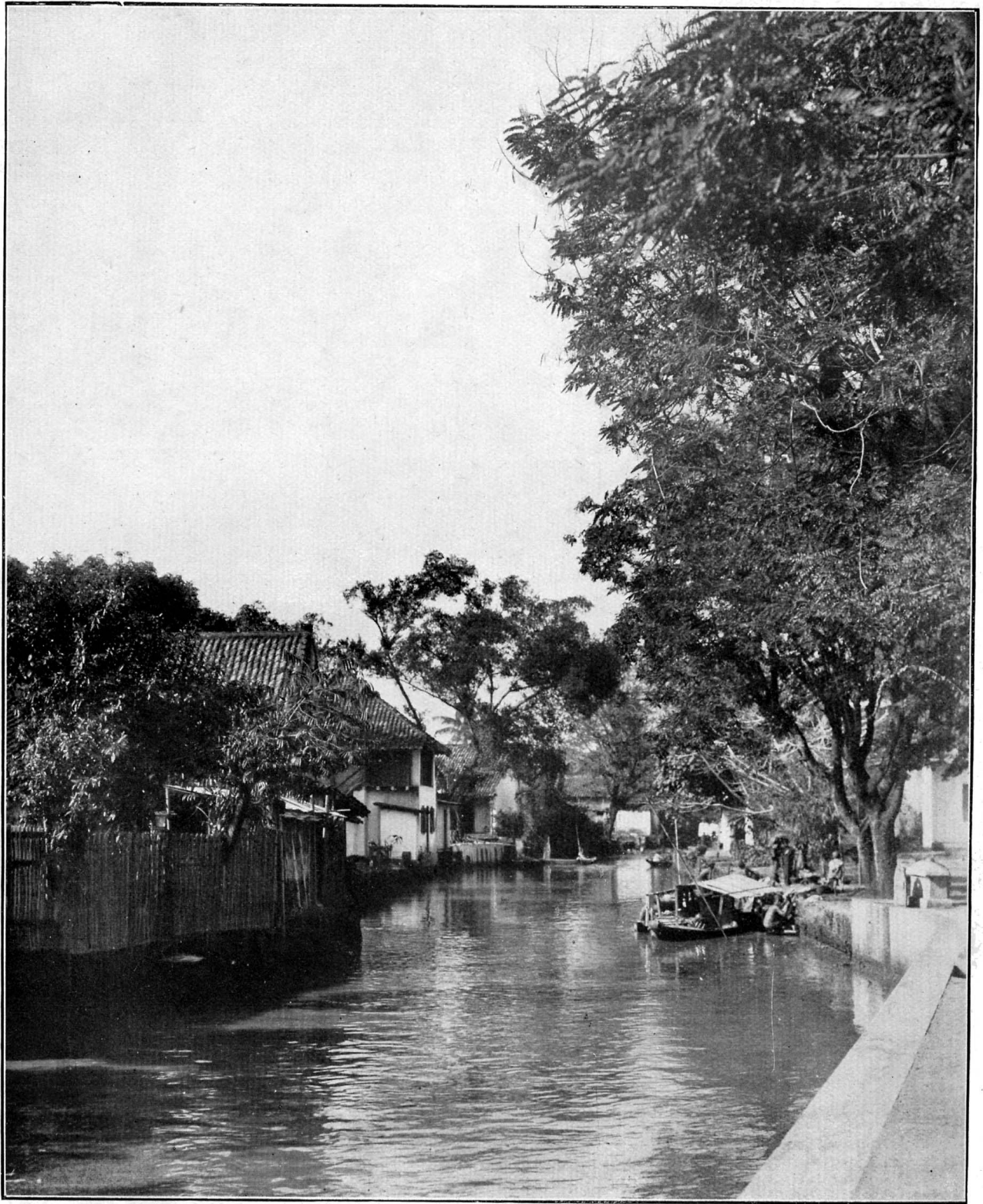




Afb. 1.

Oud-Batavia.

NEDERLANDSCH-INDIË



OULD & NIEUW



DIRECTEUR: L. D. PETIT

REDACTIE: PROF. T. J. BEZEMER, ED. CUYPERS, T. VAN ERP, MR. J. G. HUYSER, PROF. DR. N. J. KROM, W. O. J. NIEUWENKAMP, NOTO SOEROTO

1924

8E JAARGANG, AFL. 11

MAART

BATAVIA

door C. M. VISSERING

I

De oude handelssteden van Java hebben een tweeledig karakter. Zij zijn daardoor tweeledig van aanzien; zij zijn historische steden, de steden van het grootsch verleden met al wat zij dragen van het verleden, de geschiedenis van het volk, van den handel, van den oorlog en van de staatkunde; doch zij zijn evenzeer de steden van het heden, van het zich altijd vernieuwend leven.

Batavia spant de kroon boven de historische steden van Java; zij is de eerste, de grootste, de belangrijkste; zij is sedert drie eeuwen het middelpunt der Europeesche natiën in het Oosten, sedert onafzienbare tijden een verzamelaarsplaats der Aziatische volken.

Het Batavia, dat wij leeren kennen, is hetzelfde Batavia, dat in het twintigste jaar van de zeventiende eeuw werd gebouwd op de puinhoopen van Jacatra; hetzelfde Batavia, waar het eerst het Nederlandsch gezag in het Indische Rijk werd gehandhaafd; het door een kasteel en een vesting versterkt Batavia, dat geheel de omgeving beheerschte en waaruit het machtig rijk van Insulinde ontstond.

Dat oude Batavia, met zijn poorten en ophaalbruggen, zijn nauwe straten en rechte grachten naar het voorbeeld der vaderlandsche steden ge-

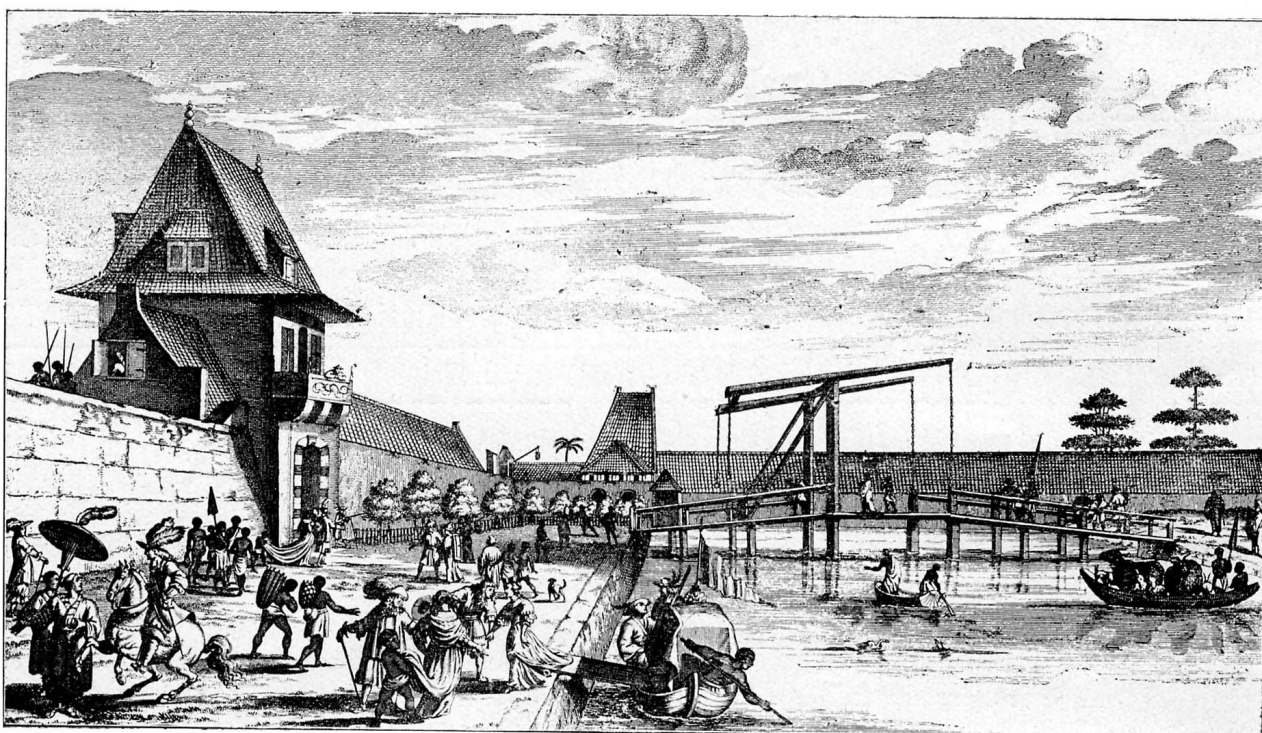
bouwd, aan de kust der zee en langs de oevers van de Groote rivier, bestaat gedeeltelijk nog.

De vesting is verdwenen, van het kasteel staat nog één poort, doch de oude stad leeft, leeft als in de jeugdijaren van haar grootsch verleden. Zij leeft en zij groeit. Aan de zee kant is zij verheven tot een wereldhaven en langs de Groote rivier hebben de rechte grachten en de rechte straten zich uitgebreid tot een nieuw Batavia, tot een weelderige stad van pleinen en lanen, van villa's en tuinen, welke met den veelzeggenden naam van „Weltevreden" wordt genoemd.

Tot op den jongsten dag is Batavia gebleven wat het door de eeuwen heen is geweest, een machtig uitgangspunt van het grootte wereldleven, het leven, dat gedragen wordt door volharding, geestkracht en moed.

II

In het hart van Weltevreden ligt een koninklijk plein. Als de stralen van een ster richten zich de wegen van dit plein naar alle zijden van Batavia. Statige lanen met breede bruggen over de zich kronkelende rivier, met wijde uitzichten, als op stille meeren onder weeldrig oevergroen. Een der lanen voert door het bekoorlijk Hertogspark langs



Afb. 2.

Oud-Batavia. De Nieuwe Poort.

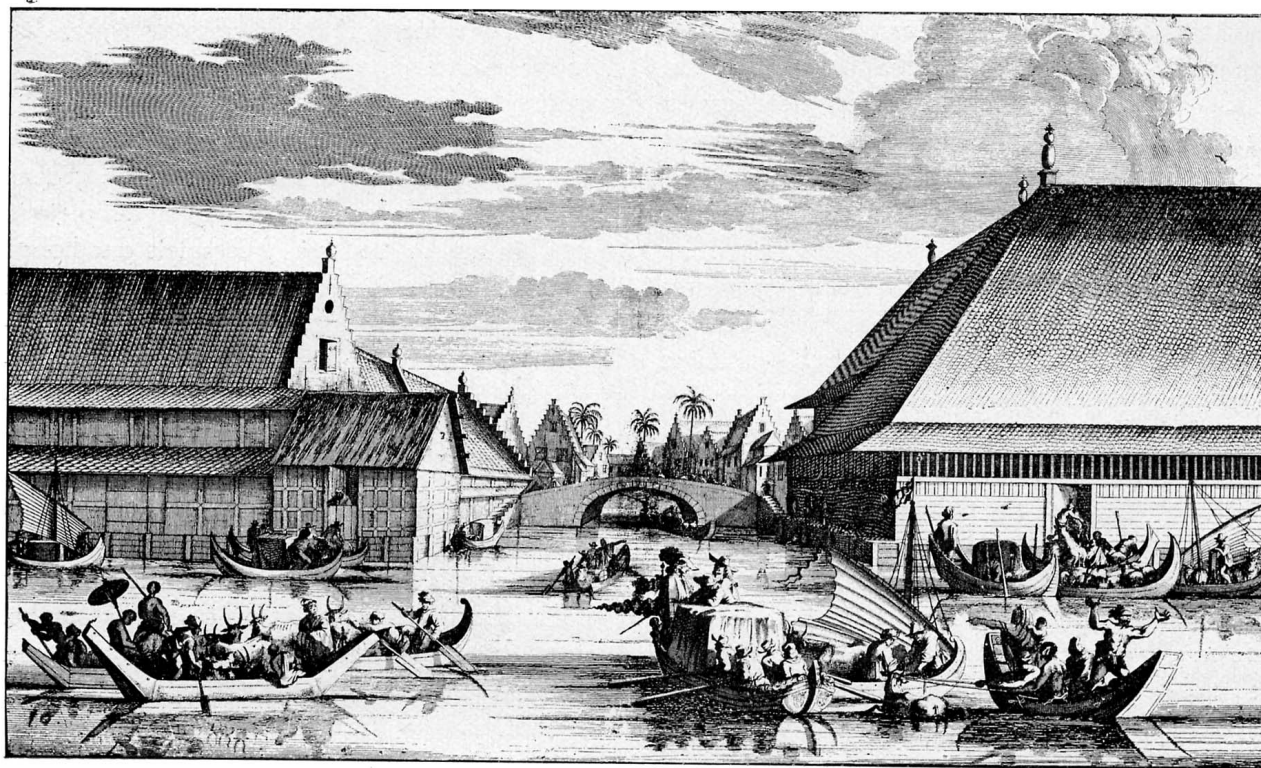
zijn klein voornaam paleis, naar het tweede groot-
sche plein van Weltevreden, het Waterlooplein.
Koningsplein en Waterlooplein zijn twee schouw-
tooneelen, waar van den vroegen morgen tot den
laten avond zich het leven van de hoofdstad af-
speelt, vroolijk voornaam, rustig bewegelijk, op
beide pleinen verschillend van aard.

Schoon als een droom is het Koningsplein als onder
het opaal van den hemel het vroegelicht de nevelen
doorschijnt, als goudene glansen het groene veld,
het lover der tamarindelanen en de gesloten huizen
in de nog nachtelijke rust der tuinen omschemert.
Als aan den stralenden horizon de edele lijnen der
bergsilhouetten van den Salak enden Gedehzicht-
baar worden, ontwaakt op het plein het vroege
leven van den dag.

Omstreeks zeven uur bereikt dit leven langs de
hoofdwegen een hoogtepunt; uit alle deelen der
stad worden kinderen vervoerd naar de scholen,
gelegden in den omtrek van het Koningsplein; jonge
meisjes, kleine meisjes, baby-kindertjes, allen in

het wit gekleed, met, als fladderende vlinders, rose,
blauwe en witte strikken in 't haar, een zwerm
kleine witte nimfen, welke aan de ingangen der
scholen worden afgezet. De leege voertuigen krui-
sen zich met de voortsnellende auto's der bankiers
en handelslieden op weg naar de kantoren in de
benedenstad; met officieren te paard, beambten
fietsend naar de bureaux, jongens naar de scholen,
alles gekleed in onberispelijk wit, blinkend in den
lichten dag.

Op de voetpaden gaan voornamelijk Indiërs en
Chineezers, de laatsten turend naar den grond, als
lieden, die zwaar in gedachten gaan; boeiend zijn
de eersten door hun ranke leest, hun vluggen gang,
de kleurige bontheid hunner kleeding; de Indische
vrouwen, voornamelijk baboes, in bonte cabaya's,
het blauwzwarte haar in een wrong om 't hoofd,
de lippen rood door het sirih kauwen, wandelen
met loomen tred naar haar diensten. Lieflijk op den
weg zijn de kleine Indische kinderen van de Kam-
pongs achter het Koningsplein, dribbelend met



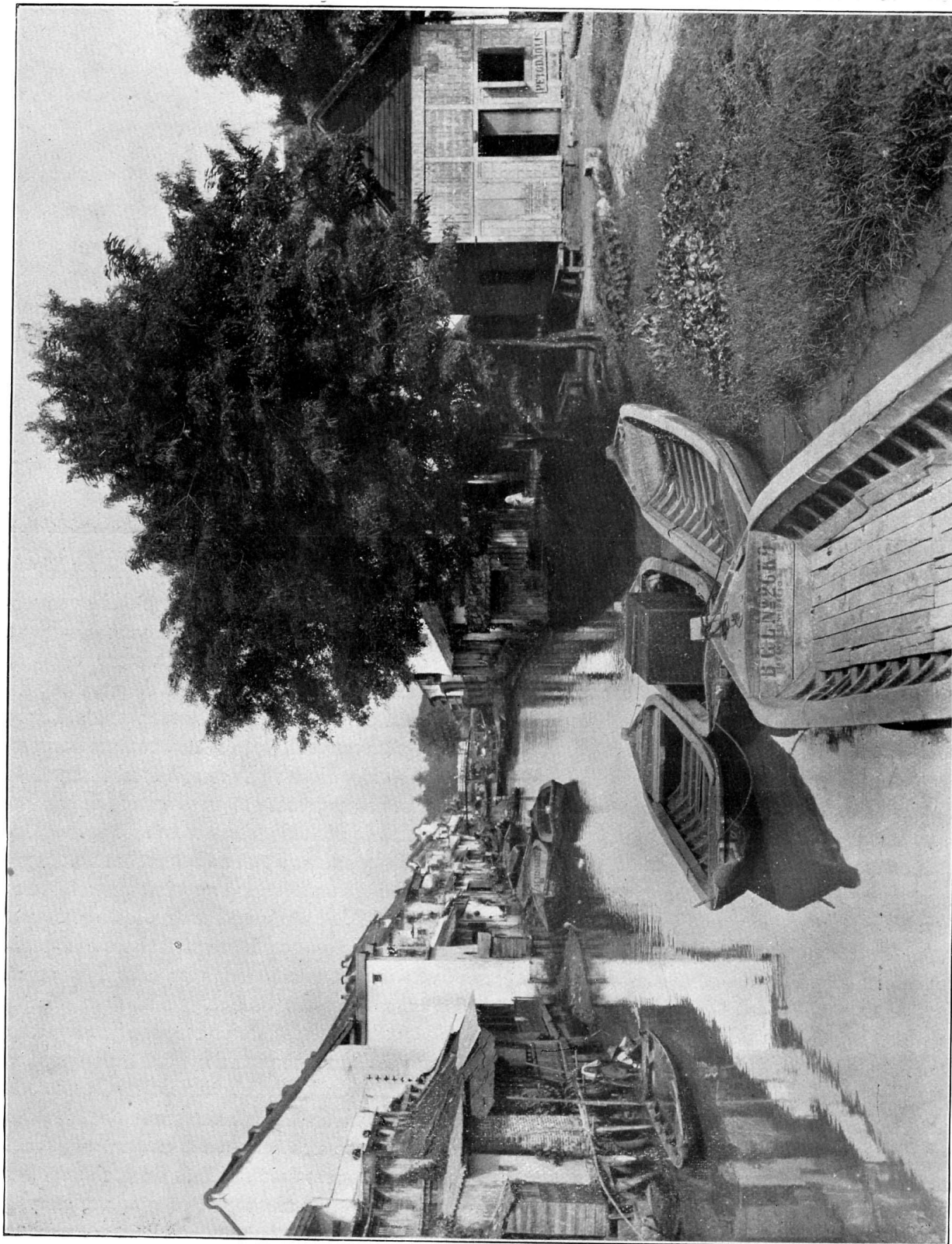
Oud-Batavia. Het Slacht ofte Vleeshal.

Afb. 3.

trippelpasjes naar school; met de lange saronkjes, reikend tot op de voeten, gelijken zij tenger en teer als fijne tanagrabeeldjes; parmantig dragen zij een lei onder den arm en zien op naar de groote menschen met hun ernstigen verbaasden wijden blik, waarin plotseling zonnig licht komt, als men ze even vriendelijk toeknikt. Over de lichtende vlakte rennen de paardenspannen der artillerie, schitteren de kleuren der uniformen, flikkert het koper der muziekinstrumenten en op de hoeken van het plein zijn op dit uur de warongsdruk bevolkt met baboes, schoolkinderen, vrouwen uit het volk met in haar doek van donker katoen de zuigelingen op den rug, kleine bruine poppen, met oogen die glinsteren als kralen. Het opvallendst in dit inheemsch gezelschap zijn de koelies met hun bonte sarongs van oude lappen, in kleuren van blauwpaars, wijnrood en goudgeel, waaraan de zon en het kaliwater de meest fantastische tinten hebben gegeven.

Van af tien uur schroeit de daghitte over het plein, totdat tegen zonsondergang koele lucht-

stroomen van de bergen herademing geven en de zonnebrand in eigen heftigheid verteert in macht van gouden schijn, al wat leeft herschept, gebeeldhouwd als in gloed en kleur. Bronsfiguren zijn de koelies op den weg; bundels goud de voorgesleepte lasten bungelend aan hun bamboejuken; in de tuinen bloeien bloemen als in vuur; in de korven van de vruchtenventers liggengelepisingen, grauwe mangistans, rozig weeke pompelmoezen als gesmeed van gloeiend ijzer; het is al goud, al gloed, al vuur wat men voor oogen ziet; menschen, paarden, huizen, boomen, alles draagt het heftig leven van het licht in purpervlammend kleurenspel. Al kleiner in duisternis wordt de aarde, al grootscher in licht het gewelf der hemelen; onder al wijder schijn vangt het avondleven aan op de wegen van het Koningsplein. Plotseling daalt de duisternis. De huizen rusten nu niet in de schaduwen der tuinen, de huizen stralen licht, uit statige galerijen geschraagd door slanke zuilen streng van lijn; lichtbeelden tooveren zij in duistere tuinen,



Afb. 5.

Oud-Batavia.

lieden gingen leven in huizen naar Indischen bouwtrant, huizen van één verdieping met groote erven, met voor- en achtergalerijen in afmetingen van hooge wijde feestzalen, huizen met afhangende daken, waarin schaduw, lucht en koelte overheerschende voorrechten waren. Denieuwestad Batavia werd als één groot park, met pleinen, lanen, grasvelden en boschachtige tuinen, waarin als bij toeval tusschen bloemen en groen de ruime huizen verscholen stonden; waar men kon leven onttrokken aan het oog der wereld, met de weelde der vrijheid op eigen grond. Zoo lijnt zich het lange koord van beneden naar boven, zoo lijnt zich de weg van de eersten, die kwamen in het twintigste jaar van zestienhonderd tot op den dag van heden, één lange lijn, waar langs geslachten kwamen en geslachten gingen; geslachten, waarin de geestkracht, de moed werd gekweekt, de oerkracht, welke thans nog het hedendaagsch leven draagt.

Waar Batavia eindigt, begint Meester Cornelis, begint misschien eerst met recht Java. Daar zet de lijn zich voort over geheel het eiland. Daar is de aanvang van den grooten heirweg door Maarschalk Daendels aangelegd; eerst van Batavia naar Buitenzorg, dan altijd verder over bergwildernissen, door wouden en door moerassen, langs de kusten der zee, der Noorder riviera tot aan het uiterste einde van Java, de punt van Banjoewangi, tot aan Straat Bali. Dat was het koord, dat van West tot Oost op Java het leven vast hield, dat vanuit Batavia aan Banjoewangi den handgreep gaf. Een later geslacht verbondt Batavia met Buitenzorg door den spoorweg, doch het verkeer op den grooten landweg bleef bestaan; ontelbare karren met buffels of kleine paarden bespannen gaan nog dag en nacht heen en weer. Vroeger ratelden de rijtuigen en de postwagens met vier of zes paarden bespannen langs den weg; er was geen streek op Java, waar meer leven, meer verkeer was dan hier; leven vooral, want met oorverdoovend misbaar werden de paarden de hooge hellingen op en de hooge bruggen overgedreven, met helsch geschreeuw der koetsiers en der loopers, welke ieder rijtuig vooraf gingen, vaak ook van alle passagiers, want ieder

wist wel, dat, wanneer de paarden één maal tot staan kwamen, zij liefst niet verder gingen. Flam-bouwen verlichtten deze voertuigen in den nacht; kleine toortsen flikkerden op de buffelkarren en de drijvers zongen hun liedjes of speelden hun wijsjes op het een of ander muziekinstrument.

Ook de spoorweg is gegroeid tot aan het eindpunt van Java. Het verbindingskoord door de oerwouden en de moerassen, over de bergen en langs de kusten der zee is hernieuwd. Er is een lijn gekomen van ijzer en staal; weer hebben geslachten na geslachten gewerkt, met de technische kennis van eigen tijd, onder den sterken dwang van nieuwe wetenschap; menschenmachten zijn over de zeeën vervoerd door den stoom. Toch is al het bestaande voortgekomen uit de verdragende kracht van die enkelen, die eeuwen geleden zich gevestigd hebben in de wildernis; die de rivier tot leiddraad nemend, hun woningen hebben gebouwd, hun wegen hebben aangelegd. Van hun pionierswerk moge niet veel meer bestaan dan enkele bouwvallen, doch de geest, de onuitbluschbare geest, de wil, de ontembare wil van die kleine kolonie, is de stap voorwaarts geweest, welke nimmer terug zal zinken in het getijder eeuwen; welke zal voortgaan in den vloed van het leven, zoolang de komende geslachten zullen blijven handelen naar het voorbeeld van volharding, geestkracht en moed.

IV

Overweldigende indrukken bevingen den Westering bij het voet aan wal zetten in het Oosten. Het is als een teruggang naar eigen kinderjaren, als een beleven der exotische wonderen uit Oostersche sprookjes gekend.

Daar is in de eerste plaats het felle licht, de heftige zonnegloed, de aarde albeheerscht door hemelbrand. Machtig boven alles is het Oostersch licht, de strakke schijn, die altijd dwingt tot verder zien, tot het wijder openen van de oogen, alsof niets verborgen blijven mag.

Op den rit van Tandjok-Priok naar Batavia is in den morgenstond de weg van Jakatra vol zon, onder boomen, waarvan het loover geen weldaad

van schaduw geeft; alom oneindige uitzichten naar licht, tusschen een hemel en aarde als zonder horizonen, waar het licht nergens grenzen vindt.

De witte huizen van Weltevreden liggen overgoten met licht; de menschen bewegen zich in licht; de bloemen verwijnen onder licht. Het is, alsof de gouden schijn als in een wonder ook onszelf heeft opgenomen; een wonder, dat verbijsterend werkt. Van zonsopgang tot zonsondergang brandt de hemelgloed, totdat de tweede groote macht van het Oosten, de duisternis, de nacht, overwinnaar wordt. Diep van stilte is de nacht, ondoorgroondelijk van geheimzinnigheid de duisternis.

Het almachtige licht, de albeheerschende duisternis zijn de twee magneten van het tropenleven, aantrekkend of afstootend, naarmate het persoonlijk gemoedsleven van den aanschouwer.

Naast de twee machten van licht en schaduw bestaat een derde macht, aangrijpender dan de beide eersten, de macht van het klimaat; de onzichtbare, de onhoorbare, de ongeopenbaarde weerstand van het geheele leven, door ieder gevoeld, door niemand gepijld, door ieder gekend, door niemand begrepen; de geheimzinnige kwelduivel, welke niemand ontziet. Het is de macht, die nergens bestaat, doch overal rondwaart, wier voornaamste wapenen misschien zijn de zwoele vochtige broeikas-atmosfeer, de uitmergelende hitte, de versmachtende droogte en wie weet hoe vele voor den Westerling ongekende onbegrepene geheimzinnigheden; wapenen, waarmee zij stelselmatig ondermijnt en afmat; hen die te veel werken tot inzinking doemt, de tragen doet ondergaan in onverschilligheid, lusteloosheid en verveling. Het is de macht, waar tegenover ieder op zijn hoede moet zijn, waartegen rustloos waken noodzaak is, omdat zij het hoogste in den mensch, zijn geestkracht, verwoest. Van de drie geweldige machten van het tropenleven is zij de gevaarlijkste, omdat zij is teugelloos en zonder rust. De duisternis wordt bedwongen door het licht, het licht door de duisternis; de nacht dwingt den dag, de dag den nacht; de invloed van het klimaat is onbegrensd, vindt geen tegenstand in de natuur, is oppermachtig.

Ijl is de atmosfeer der tropen; alle geluiden, alle geuren werken onmiddellijk op de zintuigen. Een menschenstem, een kinderlach, de klank van een bamboefluit, het neerzijgen van een afvallend blad, het zoemen van een insect, de vleugeltocht van een vlinder, alles bereikt het gehoor. Zoo is het ook met de geuren, alles bereikt het reukorgaan. Doch de fijne onderscheidingen gaan zoo spoedig verloren. Al de eigenaardige zoetige weeïge vette geuren van de keukensopdeerven, in de kampongs of op den passar, de eerste weken bijna met een soort walging ondergaan, worden spoedig niet meer waargenomen; zelfs de heerlijkste aromen van bloemen, bladeren en kruiden worden niet meer genoten, zooals zooveel, dat op den eersten aanblik al een schoonheid trof, niet meer wordt gezien. Het is een van de weemoedigste klachten der Westerlingen in het Oosten, dat het schoone op den duur niet meer wordt gevoeld, het belangwekkende voor den geest verloren gaat.

Dit zijn verschijnselen, waaraan op den duur niemand ontkomt. Het is de afmatting der organen door den invloed der hitte, het is de trage werking der hersenen, zich uitend in verzwakking van waarnemingsvermogen; het is loomheid van lichaam, samengaan met traagheid van geest; het is de invloed van het klimaat; langzamerhand wordt bijna bewust deze verandering in zichzelf lichamelijk en geestelijk gevoeld, alsof het fijnere in wezen, het geslepen van den geest stelselmatig afstompt, het herinneringsvermogen minder scherp werkt, alsof naar lichaam en geest het leven altijd meer inspanning vraagt door een merkbare tegenwerking, zoo iets als het zachte komen van den slaap, waartegen men bewust zou willen worstelen, doch waardoor men onbewust immer weer wordt overweldigd. Onder den indruk al dezer gewaarwordingen, bewondert de nieuweling bijna met een soort vereering de mannen en vrouwen, die niet tegenstaande zooveel onvermijdelijken tegenstand, in dit land toch kloeke menschen van de daad zijn gebleven, volhardend in hun taak. Spoedig begrijpt hij, dat zij de voorbeelden zijn voor het nieuwe geslacht, dat jaarlijks den Oceaan oversteekt, de voorbeel-

den van den historisch geworden geestkracht en moed, waarvan men in het Westen nimmer het juiste besef heeft en waarin misschien eens de bevolking van het Oosten den spoorslag zal vinden tot instandhouding van het Indisch Rijk.

Snel gaat het leven in Indië. Wie komen, zijn doorgaans in de jeugdijaren, wie gaan, zijn niet oud. Bejaarde Europeanen behooren tot de uitzonderingen in de Indische maatschappij; ieder wenscht terug te gaan naar het vaderland op een tijdstip, dat het leven hem of haar na hard werken nog rust en genot bieden kan. Dit feit drukt misschien den meest karakteristieken stempel op het Europeesche leven in het Oosten, omdat het de drijfveer is, welke altijd nieuwe geslachten en jonge krachten uit het Westen aanvoert.

De Indische Maatschappij dwingt tot leven; zij dwingt ook tot vergeten. Het leed wordt in de tropen zwaar getorst, daarom met krachtig verzet gedragen; wie door smart wordt overheerscht, is een verloren mensch; daarom wordt getracht spoedig te vergeten.

De uiterlijke zijde van het leed wordt in de tropen overstemd door de vroolijke macht van het zonnige leven. Een begrafenisstoet gaat langs de lanen van het Koningsplein naar de begraafplaats op Tanah-Abang, vroeg inden morgen, omstreeks zeven uur, zooals gebruikelijk is; als het stoffelijk overschot voorbij is, zou men kunnen denken dat er een feeststoet ging. Eerst nadert de wagen beladen met bloemstukken en kransen, dan volgen een aantal open voertuigen, waarin familieleden en vrienden van den afgestorvene zijn gezeten en wanneer zich onder hen zee- of landofficieren en Staatsambtenaren van hoogen rang bevinden, schittert het wit en goud der gala-uniformen in de ochtendzon en de plechtigheid lijkt meer op een tocht naar een feest dan naar den doodenakker. Ook in de omgeving is geen stemming, die maar even samensmelt met de gebeurtenis; er is geen verstilling onder de uitbundigheid van licht; ook op het kerkhof niet, dat aan een bloemenhof gelijk is. Het is

alsof het ten grave voeren hier verwantschap heeft met het gevoel van den Oosterling, die met hooggestemde vreugde zijn dooden grafwaarts brengt, hem offerend in het geloof aan de opstanding tot een nieuw leven.

De hoofddruk van het leven der overzeesche Maatschappij is die van hard werken. Wie niet hard werkt, verdoft in het leven, wie niet hardnekkig strijdt, verliest zijn eenig wapen, de geestkracht.

Onder den zonnigen hemel van het Oosten, wordt door de duizenden, waarvan velen met een onderdrukt gevoel van heimwee in het hart, den Oceaan oversteken, onbewust een waas van weemoed geweven over het Europeesch-Indisch bestaan, doch in het Oosten wordt toch het leven minder zwaar gedragen dan in het Westen; er heerscht meer vrijheid in een opener maatschappij; ook misschien minder bedachtzaamheid in een vaak minder benepen bestaan, waarvan het oud-vaderlandsche wel eens den stempel draagt. In het moederland heerscht meer deftigheid, meer innerlijke voornaamheid; in de Kolonie meer rijkdom, meer uiterlijke gulheid en chique. Wie naar het Oosten gaat, gaat de ruimte in, ondergaat een onderdompeling in wijder leven, welke voor velen leiden kan tot innerlijken groei; misschien tot ontplooiing van alle gaven en krachten in de verantwoordelijkheid voor een hooge taak.

Over de grootste eilanden van den Indischen Archipel sluimert nog het leven. Daar wacht nog het werk.

Onder de geslachten, die in de eindeloze ketenen van den tijd over de zeeën zullen komen, zullen opnieuw opstaan de geestelijke nazaten van Jan Pieterszoon Coen en van den Maarschalk Daendels, om zij het dan onder geheel andere omstandigheden met nog ongekende middelen en ongekende mogelijkheden, nieuwe leuzen en nieuwe levensvoorwaarden, hun roeping getrouw, den eens begonnen arbeid in de landen van den gordel van smaragd te handhaven, wie weet, te voleinden.